

Ключевие слова : *духовність, планетарний рівень, картина світу.*

In this article the new comprehension of concept of spirituality is offered from the point of view of new world view paradigm, exposing triune essence of forming of modern picture of the world on the basis of new presentation of periodic law of Д.И. of Mendeleev, as Universal Law of Creation of the inspired matter of the living substance shown through triuneness: spirit-soul-matter (body).

Keyword: *spirituality, planetary level, world picture.*

Шубейкина Т. Д. - старший науковий співробітник, завідувача науково-дослідною лабораторією «Духовні основи феномену людини» науково-дослідного Інституту духовного розвитку людини Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент - доктор педагогічних наук Г.В. Курмышев

УДК 37.037

РОЛЬ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ У ФОРМУВАННІ ДУХОВНИХ ОСНОВ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ

О.В. Щербак, О.В. Яковенко

У статті розглядається проблема розвитку духовності шкільної молоді. Наданий практичний досвід роботи вчителів Фрунзенської ЗОШ I-III ступенів доводить ефективність виховання духовності особистості учня засобами музейної педагогіки на базі навчального комплексу «Школа-музей» та впровадження українознавства як одного з головних напрямків національно-культурного відродження з метою повернення і збереження духовних цінностей.

Ключові слова: *корнева система, українознавство, духовні зразки.*

Одним з головних напрямків у національно-культурному відродженні України виступає вивчення історії нашого народу, повернення людей, особливо молодого покоління, до споконвічних духовних цінностей, традицій, звичаїв і обрядів нації, до пошуку і збереження національних перлів, які були і є в народному середовищі.

Українознавство – невід’ємна складова «кореневої системи» духовності дитини, важливий засіб забезпечення діалектичного, нерозривного зв’язку минулого нашого краю з вітчизняною і світовою історією. Іншими словами, воно виступає своєрідним виявом поєднання макро- і мікрорівнів, допомагає дітям читати книгу життя через крихітні часточки минулого не лише очима, а й розумом, розібратись, куди веде шлях їх батьків і дідів, нашого народу.

Мета українознавства тісно переплітається із загальними цілями духовної освіти школярів, суть якої полягає в тому, щоб учні оволоділи знаннями про історичний шлях українського народу на прикладі життя селян рідного селища Фрунзе Слов’яносербського району з найдавніших часів і до наших днів, у розвитку в них вмінь на основі історичного аналізу осмислювати події і явища дійсності, їх унікальності, колоритності, самобутності, у формуванні ціннісних орієнтацій і переконань на основі осмислення конкретних прикладів життя і діяльності земляків; в розвитку інтересу й уваги до минулого свого краю, прагнення зберігати і примножувати культурно-духовні надбання земляків, рідного народу.

Проблема, над якою працює Фрунзенська загальноосвітня школа: використання краєзнавчого матеріалу рідного краю на уроках та в позашкільній роботі; створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, громадянина України на культурно-історичних цінностях українського народу.

У своїй педагогічній праці колектив Фрунзенської школи прагне досягти виховного ідеалу через втілення ідеї-образу «Школа-колиска традицій» та організації навчання та виховання на базі культурно-педагогічної системи «Школа-музей».

Організуючи у Фрунзенській школі краєзнавчу роботу з учнями, Л.Д. Каверіна (засновник музею «Берегиня») взяла до уваги, що все цінне у суспільстві має три виміри: особистісний, національний, загальнолюдський. Пошуково-краєзнавчу роботу почала у 1988 році і зрозуміла, що це сприяє, з одного боку, засвоєнню дітьми того, що створено в минулому невтомною працею, генієм наших предків, з іншого – формуванню у молодого покоління почуття національної гордості за те, що не тільки Україна, але й наш рідний край багаті важливими подіями, зразками великої культури, духовно-моральними цінностями, а головне працюючими і талановитими людьми.

На початку 90-х років ХХ століття наша держава була на роздоріжжі, освітянам поставлено завдання виховувати підрастаюче покоління на кращих духовних та історичних українських зразках. Художні традиції і народна культура нашого краю сягають в далеке минуле, коли край заселявся українцями, росіянами, козаками, сербами. І в наш час на території Луганської області мешкає близько ста національностей. Тісні взаємини, економічні зв'язки привели до етнокультурного зближення народів. Століттями майстри різних поколінь примножували народні традиції, виготовляли предмети побуту.

За ініціативою вчителя української мови та літератури Л.Д. Кавериної та директора школи Ю.В. Гречишкіної по зернині наполегливо вивчали досвід регіонів України. Переймали досвід відомого вчителя – новатора, директора Гнідинської неповної середньої школи Бориспільського району на Київщині, В.В. Стрілько, який писав в одній зі своїх статей про те, що народознавство – це бальзам, який треба прикладати до ран нашої духовності. Народознавство – це порятунок у вихованні учнів, ефективні ліки від наших байдужих, зашкарублених душ. Бо народне – це завжди правдиве. Істинне, народне – вічне і завжди сучасне.

Виховання починається із засвоєння дітьми рухомих надбань рідного народу – мови усної народної творчості, спадщини батьків і дідів. Школа має забезпечувати оволодіння кожним учнем народною культурою, а на цій основі – всіма національними та загальнолюдськими цінностями.

Перші уроки з українознавства почали проводити в нашій школі з 1989 року. По зернині збирали ми з учнями спочатку для уроків, а потім вже для музею предмети побуту, праці, рушники, етнографічні пам'ятки. Кожен учень, принісши ту чи іншу річ, розповідав про призначення її, застосування або принцип роботи. Так було зібрано велику кількість експонатів. Людмила Дмитрівна використовувала їх на уроках літератури і переконалася, що саме через етнографічні пам'ятки школярі прилучаються до культурних надбань свого народу, вчать шанувати рідну мову, народні пісні, розуміти красу орнаментів народних вишивок, килимів, писанок тощо.

Здійснювали дослідження під час пошуково-краєзнавчих експедицій, які збирали знаряддя праці і побуту минулого, вироби народних талантів с. Фрунзе. Саме яскраві самобутні вироби умільців з

різних регіонів України нашою виховною школою запрошено народних майстрів до передачі досвіду, почали працювати гуртки з відродження народних ремесел «Українська народна вишивка», «Бісероплетіння», «Лозоплетіння», «Писанкарство».

Опрацьовували, аналізували та на базі нашої школи створити один з перших в східному регіоні України спочатку кабінет-музей, а потім етнографічно-краєзнавчий музей «Берегиня». Його відкриття стало подією не тільки для школи, але й всього селища.

Проект авторських розробок з національного виховання був представлений на обласну ярмарку педагогічних ідей, активно впроваджувалися нові навчально-виховні технології.

Мета краєзнавчого музею полягає в залученні молодого покоління до вивчення та збереження історико-культурної спадщини свого народу, у формуванні творчої особистості та сприянні відродженню і розбудові національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян України.

Головні завдання в роботі музею «Берегиня»:

- ❖ відродження загальнолюдських цінностей в усіх сферах життя і культури;
- ❖ формування у підростаючого покоління розуміння нерозривного у взаємозв'язку минулого, сучасного і майбутнього держави;
- ❖ створення банку діагностичних методик щодо виявлення ціннісно-сміслових орієнтацій у підлітків;
- ❖ розвиток особистісно значущих духовних цінностей учнів;
- ❖ створення умов для розвитку і самореалізації здібностей, нахилів, талантів, що закладені від народження;
- ❖ організація роботи гуртків з різних ремесел з метою виявлення обдарованих дітей;
- ❖ забезпечення участі у творчих конкурсах обдарованих дітей;
- ❖ проведення культурно-освітньої роботи серед учнівської молоді та інших верств населення.

Музей став центром пошукової та дослідної роботи з вивчення історії селища, звичаїв та обрядів. У ньому зібрано оригінальні речі, які свідчать про велику майстерність наших предків, які навіть у повсякденні речі уміли вкладати душу. Краєзнавча, пошукова робота дала змогу учням по-іншому подивитись і приглянутись до того

запиленого горщика чи колеса, яке знайшли на горищі у бабусі, до тяжких каменів-жоржен, які невідомо чому зберігає дідусь.

У музеї широко висвітлені народні промисли: ткацтво, писанкарство, вишивання, гончарство.

Важко було оволодіти майстерністю розписувати писанки. Щоб навчитися цьому ремеслу Людмила Дмитрівна їздила до м. Коломії в Івано-Франківській області. Звідти ж у 1995 році були привезені перші роботи з бісероплетіння. Це було вперше в нашій школі, а також в районі.

Рада шкільного музею, екскурсоводи зайнялися вивченням маловідомих сторінок з життя рідного селища. Вчителі О.В. Щербак, Т.В. Северіненко, О.В. Кисельников захистили творчий проект ЛОІППО «Національна ідентичність та міжкультурний діалог в Україні», під час якого дослідили та узагальнили матеріал про історію заселення Слов'яносербії сербським полковником Бахмутського гусарського полку Петром Сентяніним. Справжнім відкриттям для багатьох стали факти з життя нашого земляка-письменника Миколи Колесника. Ми пішли до його батька, зібрали фото і документи студентських років, запросили приїхати з м. Житомира. Цікава, незабутня зустріч з письменником-земляком відбулася в школі і в музеї.

З кожним днем музей поповнюється. Допомагають нам у цьому батьки, дідусі, учні та вчителі школи. Працюючи, переконалися, що є у нашому селищі багато сімей, де як святиню зберігають мамин рушник, бабусину вишиванку, народні звичаї. Краєзнавці вирішили вчитись у наших батьків бережливості. Про великий авторитет музею свідчить те, що люди дарують йому свої нагороди, документи, вишиванки. Музейна справа допомагає зрозуміти, хто ми є.

У краєзнавчому музеї з'являються, поширюються все нові експозиції, розділи. Музей працює за тематико-експозиційним планом. Експозиційних розділів – 10 (“Український одяг”, “Традиційне житло. Забудова”, “Знаряддя праці”, “Предмети побуту минулого”, “Народні інструменти”, “Народні таланти селища Фрунзе”, “Центр відродження народних ремесел”, “Народознавство”, “Літературне краєзнавство”, “Козацькому роду нема переводу”).

Радою музею організуються стаціонарні та пересувні виставки. Починаючи з 1996 року Центр відродження народних ремесел, що працює на базі музею “Берегиня”, бере участь у селищних, районних,

обласних, міжрегіональних, всеукраїнських виставках юних майстрів народних ремесел, у 2002-2004 рр. - у Міжнародних виставках “Східна брама України”. Вихована плеяда екскурсоводів, майстрів народної творчості.

Традиційно музей “Берегиня” – це і музей і творча лабораторія, в якій цілеспрямовано поєднується навчальна і виховна робота. Систематично проводиться просвітницька робота: екскурсії для учнів, гостей школи, мешканців с. Фрунзе; заняття гуртків з вишивки, бісероплетіння, писанкарства, лозоплетіння; відбуваються зустрічі з народними майстрами селища і професійними майстрами, поетами та письменниками Луганщини. Проходять уроки з українознавства, художньої культури, географії, історії, малювання, української та зарубіжної літератури, виховні години. Активно в цьому напрямку працює вчитель О.В. Щербак, яка третину уроків з художньої культури, географії проводить саме на базі музею.

А керівник методичного об’єднання вчителів української мови та літератури О.В. Яковенко вважає, що питання духовного розвитку підлітків, формування їх ціннісних орієнтацій є дуже актуальним. Практична значимість досвіду полягає в створенні системи виховання духовно збагаченого патріота-громадянина засобами шкільної суспільно-гуманітарної та естетичної освіти у тісному взаємозв’язку із виховною системою. А досвід у нас немалий. В умовах потреби у відродженні духовності роль уроків української літератури у вихованні справжньої особистості повинна зрости, бо художня література як словесний вид мистецтва має величезний арсенал засобів впливу на свідомість та душу дитини.

Мета роботи – стимулювати процес морального розвитку особистості, її взаємозв’язок із соціальним середовищем, бо переконані, що саме література як шкільний предмет – єдиний предмет у школі, звернений не тільки до розуму людини, але в першу чергу до серця, він дозволяє учням збагачувати власну картину світу. Тому Яковенко Ольга Вікторівна на своїх уроках літератури часто використовує взаємозв’язок виучуваного предмета з образотворчим мистецтвом. А одним із видів завдань у роботі є виконання ілюстрацій до художніх творів. Такого виду завдання допомагають дітям розвивати образне мислення, підводять до думки про необхідність уважно і вдумливо читати, розвивають зв’язне мовлення.

Про такі види завдань як підготовка додаткової інформації, повідомлень, рефератів, підбір ілюстрацій можна говорити нескінченно. Це дуже копітка робота.

Свою педагогічну діяльність вчитель поєднує з пошуковою і краєзнавчою. Співпрацює зі шкільним музеєм «Берегиня». Уклала і доповнює альбом «Наші видатні земляки-поети». Така творча робота відповідає всім навчально-виховним завданням і вимогам, сприяє формуванню ціннісних орієнтирів, головних людських цінностей і смислових ідеалів.

У цьому навчальному році перспектива розвитку методичного об'єднання вчителів-філологів буде базуватися за такими напрямками:

1. Історія рідної землі: виставка «Козацька символіка», урок за романом П. Куліша «Чорна рада» «Український патріотизм як стан душі українця», літературно-музичні композиції «Свято рідної мови», «Мовомоя материнська».
2. Українська пісня: урок за романом Л. Костенко «Маруся Чурай» «Легендарна поетеса Маруся Чурай», творчі проекти «Чарівні мелодії мого селища», «Взяв би я бандуру».
3. Родина, сім'я: уроки за творами Ю. Яновського «Вершники», О. Коломійця «Дикий Ангел», Г. Тютюнника «Три зозулі з поклоном», літературно-музична композиція «Ми матір називаємо святою».
4. Рідний край: «Собори душ своїх бережіть...» урок за твором О. Гончара «Собор», творчі роботи «Літопис селища Фруезе», «Свята у моєму селищі».
5. Творчість письменників рідного краю: уроки літератури рідного краю, уроки-зустрічі, уроки-творчі портрети, Г. Половинко, Н. Петрова.

Наслідком цієї роботи стане проведення анкети на початку та в кінці навчального року, яка дасть змогу учням розв'язати складні моральні проблеми, дати оцінку суспільним та життєвим явищам, розкрити свій інтелектуальний і духовний потенціал.

Анкета

	Запитання	Відповіді		
		Так	Ні	Не знаю
	Чи пишаєтеся Ви тим, що належите до української нації?			

	Чи повинна, на Вашу думку, Україна бути незалежною державою?			
	Чи українська мова має бути єдиною державною мовою?			
	Чи вважаєте себе носієм української культури?			
	Чи вважаєте себе суб'єктом української історії?			
	Чи пишаєтесь українською символікою?			
	Чи знаєте напам'ять Державний Гімн?			
	Чи має для Вас значення, до якої національності Ви належите?			

Тож, на нашу думку, виховання національної самосвідомості на уроках української літератури сприяє збагаченню духовного світогляду школярів, формує усвідомлення особистістю себе як часточки українського народу з власною національною гідністю.

Якщо традиції нашого народу не підживлювати сучасним змістом та формою, то молоде покоління сприйматиме їх як явище архаїчне. Головне – „не затерти” наше національне, а дати дітям можливість його зрозуміти, оцінити і захопитися. Тільки тоді воно стане близьким, головне, не нав'язливим. Ми пробуємо впроваджувати нові форми та методи проведення виховних заходів.

З метою розвитку духовності особистості, формування культурних цінностей, нового світогляду молоді, моральних пріоритетів, у школі був проведений загальношкільний конкурс „Україна – forever!” В минулому році всі класні колективи доклали багато зусиль, щоб яскраво, оригінально презентувати нашу країну у пісенному та віршованому вигляді, продемонструвати національний костюм, показати пісні, танці, родзинку національної кухні України, цікаву ілюстровану газету з фото, малюнками та пізнавальною інформацією. В 2012-2013 рр. будемо презентувати українські народні обряди різдвяних свят. Стало

вже традицією до Великодня проводити конкурс на кращу Пасхальну композицію, майстер-клас з розпису писанок.

Бачимо вже і результати нашої роботи, бо з розвитку українознавства школа відзначена багатьма дипломами та почесними грамотами, занесена в обласну картотеку передового педагогічного досвіду. У 1996 р. педагогічний колектив школи нагороджено Грамотою «За результативну і плідну роботу з талановитою учнівською молоддю» на Всеукраїнській олімпіаді захисту творчих робіт і виробів народних ремесел МАН у м. Києві. У 1999-2001рр. відбулася презентація етнографічного музею «Берегиня» у м. Києві та занесено інформацію до енциклопедії з народознавства. У 2006 р. за значні успіхи у підвищенні ефективності навчального процесу, формуванні та збереженні музейного фонду України, пропаганді пам'яток історії, культури та природи присвоїли звання «**Зразковий музей**». У 2010р. - дипломом районного огляду-конкурсу «За кращу організацію роботи з народознавства».

Протягом багатьох років копіткої роботи у напрямку духовного розвитку особистості через духовно-естетичну культуру Фрунзенська школа продовжує працювати за даними напрямками. А з 2012-2013 навчального року стає школою-лабораторією при Східноукраїнському науково-дослідницькому інституті духовного розвитку людини імені Володимира Даля. Пріоритетними напрямками роботи стануть факультативні заняття для учнів 5 – 6 класів під назвою «Палітра людських почуттів», мета яких – ознайомити школярів із почуттями, які пов'язані з сенсом життя, загальнолюдськими цінностями, на прикладі створення давніх цивілізацій, особливо, слов'янських народів.

Школа – Берегиня ретельно вивчає минуле, працює у теперішньому та впевнено дивиться в майбутнє.

Література

1. Газета „Освіта” N 58-59, 7 вересня, 1994. стаття «Українознавство» - «Київська рада». –16с.
2. Газета „Освіта” N 66, 26 жовтня, 1994., стаття «Концепція національного виховання» - «Київська рада». –16с.
3. Шкільні музеї Луганщини. – Луганськ: Знання, 2007. – 548 с.
4. Жила С. Вивчення української літератури у взаємозв'язку з образотворчим мистецтвом: Посібник для вчителя./С.Жила. – Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2000.

В статье рассматривается проблема развития духовности школьной молодёжи. Представленный практический опыт работы учителей Фрунзенской ООШ I-III степеней доказывает эффективность воспитания духовности личности учащихся средствами музейной педагогики на базе учебного комплекса «Школа-музей» и внедрение украиноведения как одного из главных направлений национально-культурного возрождения с целью сохранения духовных ценностей.

Ключевые слова: *духовность личности, музейная педагогика, украиноведение.*

In this article we show a problem of spiritual development of the youth at school. The practical experience of the teachers of Frunze school shows the affectivity of training the spiritual values of schoolchildren with the methods of museum pedagogic on the base of educational complex «School – museum» studying Ukrainoznavstvo as one of the main directions of national – cultural revival and saving spiritual values.

Key words: *Spiritual personality, museum pedagogic, Ukrainoznavstvo.*

Щербак О. В. – керівник етнографічно-краєзнавчого музею «Берегиня», вчитель географії, художньої культури I кваліфікаційної категорії, старший вчитель Фрунзенської ЗОШ, Слов'яносербського р-ну, Луганської області.

Яковенко О. В. – керівник методичного об'єднання вчителів української мови та літератури, вчитель української мови та літератури I кваліфікаційної категорії Фрунзенської ЗОШ, Слов'яносербського р-ну, Луганської області.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Т.Л. Антоненко